

JAARGANG 29 • NUMMER 2 • ZOMER 2018

ZOOGDIER

Otters eisen veilige visfauken

Foto-identificatieonderzoek naar bruinvissen

Knaagdieren en mensen treffen elkaar

Wilde kat. Foto Kartsen Reiniers

Verspreidingsonderzoek in Zuid-Limburg en omgeving

Wilde kat terug van weggeweest

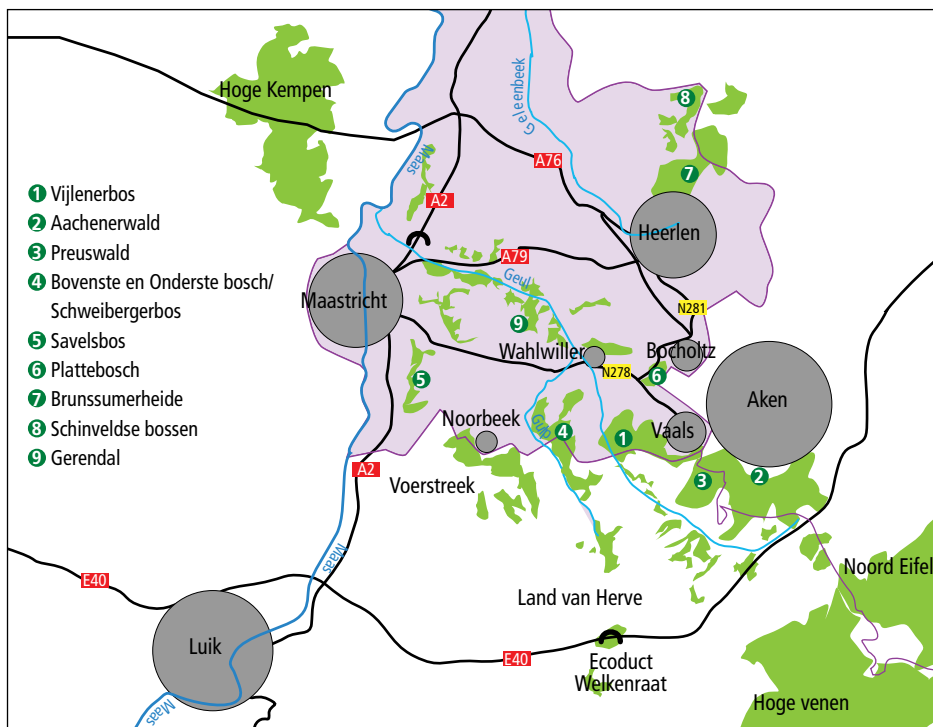
Vanaf 2006 zijn er in opdracht van de provincie Limburg en ARK Natuurontwikkeling gerichte studies uitgevoerd naar het voorkomen van de wilde kat in Zuid-Limburg. Het betreft vooral cameravalonderzoek in kansrijk geachte bossen. Daarnaast heeft er zenderonderzoek plaatsgevonden bij vijf wilde katten. Waarnemingen van doodgereden exemplaren zijn eveneens geregistreerd. Op basis hiervan kan met zekerheid worden gesteld dat in de uiterste zuidoosthoek van ons land de wilde kat voorkomt en dat het verspreidingsgebied sinds vijf jaar uitdijt. Een exact aantal dieren is niet te geven. Minimaal tien en maximaal dertig lijkt voor 2017 een veilige schatting. Bij een deel van de wilde katten is DNA geanalyseerd. Kruising met de huiskat is daarbij nog niet vastgesteld.

Hettie Meertens en Laura Kuipers

De wilde kat was helemaal uit Nederland verdwenen, naar men aanneemt al sinds de vroege Middeleeuwen. Zijn terugkeer begon in 1963. Toen werd bij Heerlen voor het eerst opnieuw een wilde kat in Nederland aangetroffen. Pas weer in 2002 en 2006 kwamen er nieuwe (zekere) waarnemingen uit Zuid-Limburg. Het ging resp. om een doodgereden wilde kat bij Vaals en een wilde kat op

een cameravalbeeld van Jaap Mulder in het Bovenste Bosch bij Epen¹. Ofschoon nog maar sporadisch, passen deze waarnemingen in de trend dat de populatie in de Eifel en Ardennen al meer dan een halve eeuw uitbreidt. Deze gebieden liggen op minder dan twintig kilometer afstand van Zuid-Limburg. Om die reden kreeg de wilde kat vanaf 1996 in Nederland een beschermde status.

Cameravalonderzoek in Drielandenpark 2010-2013 Getriggerd door de uitkomst van het onderzoek van Jaap Mulder uit 2006, werd tussen 2010 en 2013 de verspreiding van de wilde kat wederom onder de loep genomen. René Janssen en stagiair Billy Scaf plaatsten op honderden locaties cameravallen, niet alleen in Zuid-Limburg, maar ook in het heuvelland

Figuur 1 Onderzoeksgebied wilde kat in Zuid-Limburg en de grensregio

net over de grens: in de Voerstreek, Land van Herve, Aachener Wald e.o. en op het ecoduct van Welkenraedt^{3,4} (figuur 1). De kans was groot dat dit gebied snel bevolkt zou worden, nu Eifel en Ardennen verzadigd raakten. Een kanttekening hierbij was dat de oost-west lopende snelweg en hogesnelheidslijn tussen Aken en Luik een barrière vormen. Maar met enkele tientallen duikers, tunneltjes, bruggetjes en een (niet optimaal gelegen) ecoduct², zou migratie mogelijk moeten zijn.

Uit het cameravalonderzoek van René Janssen c.s. bleek wél de aanwezigheid van enkele wilde katten in het Duitse en Belgische deel van het onderzoeksgebied, maar in eigen land verscheen tussen 2010 en mei 2013 geen enkele wilde kat voor de camera's. Dat viel een beetje tegen. Al was er ook goed nieuws: één wilde kat in de Voerstreek begaf zich vrij dicht bij de Nederlandse grens (\leftarrow 5 km) en twee wilde katten liepen voor het oog van de camera over het ecoduct. Tenslotte werd, als een soort nabrand van het onderzoek, in de zomer van 2013 alsnog een wilde kat in het Noordal gefilmd. Dit laatste volgde op een waarneming van Tim Koumans van Natuurmonumenten, die in april 2013 een hongerige wilde kat voor de camera kreeg bij een ree kadaver in Noorbeek.

Kantelpunt 2013-2014 In de winter van 2013-2014 zette Anke Brouns met vrijwilligers het cameravalonderzoek in Zuid-Limburg voort. De focus lag op het Vijlenerbos, een uitloper van het Aachener Wald. Dit is het grootste en hoogst gelegen loofbos van Zuid-Limburg, in eigendom van

Staatsbosbeheer. Het was in die winter dat de invasie van de wilde kat in Zuid-Limburg moet zijn begonnen. Er kwamen steeds weer andere exemplaren in beeld. Geschat wordt dat tussen december 2013 en september 2015 minstens acht verschillende katten in het Vijlenerbos huisden. Dit overtrof alle verwachtingen!

Felis silvestris, op en top boskat?

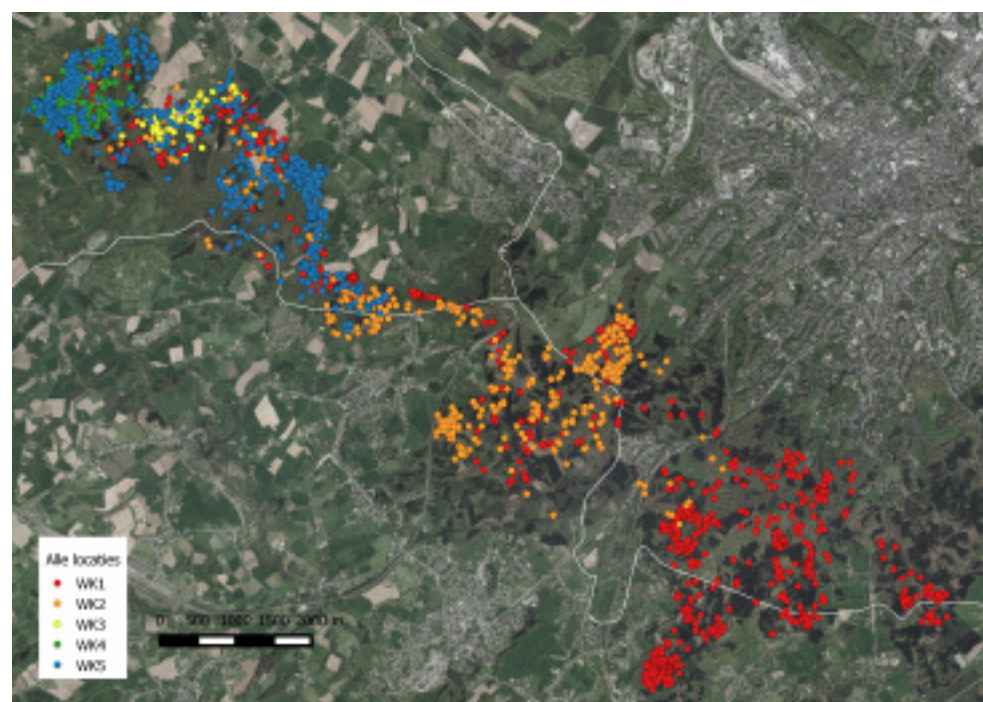
De wilde kat staat bekend als een bewoner van grotere boscomplexen. Het Vijlenerbos is ca. 650 hectare groot. Het aangrenzende Aachener Wald heeft een oppervlakte van ca. 1.500 hectare. Tot zover lijkt alles nog redelijk volgens het boekje te ver-

lopen. Echter de waarnemingen uit 2006 in het Bovenste Bosch en die van 2013 bij Noorbeek gaven aan dat wilde katten óók in kleinere bossen te midden van het agrarische cultuurlandschap kunnen voorkomen. Een ander interessant punt was dat in de periode 2013-2015 minimaal acht wilde katten werden gezien in het Vijlenerbos, terwijl de literatuur voor optimale gebieden een aantal van twee tot vijf wilde katten per 1.000 hectare vermeldt. Genoeg aanleiding voor verder onderzoek.

Telemetrie onderzoek in het Vijlenerbos 2014-2015

In 2014 voorzag René Janssen vijf wilde katten in het Vijlenerbos - drie volwassen mannetjes, één jong mannetjes, en één vrouwtje - van een halsband met zender. Ook werd DNA afgenomen. Ruim een jaar werden deze katten gevolgd. Jasja Dekker maakte inzichtelijke kaarten hiervan^{5,6} (figuur 2).

Het onderzoek liet zien dat de dieren vooral in de nacht actief waren en regelmatig wegen overstaken. Verder bleek dat hun territoria overlaptten, de actieradius per individu sterk verschilde en dat de mannetjes de meeste ruimte innamen. Eén mannetje gebruikte zelfs de volle breedte van het Vijlenerbos en Aachener Wald, d.w.z. bijna vijftien kilometer. Voor alle katten gold dat ze meestal in het bos bleven of dicht bij de bosrand ($<$ 100 m) en niet dicht bij huizen kwamen ($>$ 200 m). Er was een voorkeur voor eikenpercelen en dichtbegroeide kap- en plantvlaktes. Beuken- en sparrenbossen, en bos op uitgelogde zure bodems werden gemeden^{5 & 7}.

Figuur 2 Uitkomst van telemetrieonderzoek in het Vijlenerbos en Aachener Wald e.o. in 2014-2015. Kaart Jasja Dekker

Terug naar het Bovenste Bosch e.o. 2014-2017

Het jaar na de ontdekking van de eerste wilde katten in het Vijlenerbos, rees de vraag of inmiddels ook aan de overkant van de Geul, in de smalle bosketen van het Bovenste Bosch-Schweibergerbosch een dergelijke invasie had plaatsgevonden. De oude cameravallocaties van Jaap Mulder werden erbij genomen en het onderzoek uit 2006 werd herhaald en uitgebreid door Laura Kuipers. In de winter van 2014-2015 werd hier geen enkele wilde kat gesignaleerd. In de winter erna werd wel een keer één mannetje in het Onderste Bosch gezien. Nog mooier was dat in de winter van 2016-2017 verschillende malen zowel een mannetje als een vrouwtje wilde kat voor de camera verschenen^{8,9}.

Vinger aan de pols in het Vijlenerbos 2016-2017

Om zeker te zijn dat de 'wilde kattenexplosie' in het Vijlenerbos van 2013-2015 niet was uitgedoofd, plaatste Laura Kuipers in de winter van 2016-2017 ook hier cameravallen. Er kwamen zes adulte wilde katten in beeld. Door de vacht van deze dieren te vergelijken met die uit 2013-2015 kon worden geconcludeerd dat er waarschijnlijk drie nieuwkomers in het bos waren en dat er van de oude garde nog steeds drie dieren aanwezig waren. Verder bleek dat er een ruimtelijke scheiding bestaat in het bos tussen wilde katten en rondzwervende huiskatten; dit was in 2014-2015 ook al opgemerkt. De mooiste beelden in 2017 waren van een moederpoes met vijf levendige jongen¹⁰.

Voorplanting Het jaar 2017 lijkt een vruchtbaar jaar te zijn geweest in het Vijlenerbos. Behalve de poes met vijf jongen verschenen nog twee andere vrouwtjes voor de camera; één duidelijk drachtig en beide foeragerend bij daglicht. Dit duidt op jongen. In totaal kunnen er dus wel tien jongen geboren zijn, zelfs een aantal van vijftien is mogelijk. De waarneming van voortplanting in 2017 is geen primeur. Al in 2014 werd in het Vijlenerbos een jong gefilmd. Dat was een aanwijzing voor de eerste keer reproductie van wilde kat in Nederland in meer dan 1.500 jaar! Die waarneming uit 2014 maakte duidelijk dat de acht katten van 2013-2015 niet allemaal immigranten waren.

Wilde katten elders in Zuid-Limburg?

Over de recente aanwezigheid van wilde katten buiten het Vijlenerbos, Bovenste Bosch/Onderste Bosch e.o. en Noordal is met zekerheid het volgende bekend: in 2017 zat een wilde kat in het Platte Bosch bij

Figuur 3 Wilde kat met onderscheidende kenmerken. Tekening Jeroen Helmer

Bocholtz. Deze kat werd in het voorjaar van 2017 dood gevonden langs de N281. Een tweede wilde kat werd in 2017 op camera-beelden vastgelegd in een klein, rustig gelegen bosje tussen Wahlwiller en Nijswiller. Daarnaast zijn er recente geruchten van een wilde kat bij het Savelsbos bij Maastricht en in het Gerendal bij Valkenburg. Ook in de omgeving van de Brunssumerheide bij Heerlen is enkele jaren geleden mogelijk een wilde kat doodgereden. Helaas ontbreekt een goede foto en DNA-materiaal als bewijs. In Midden-Limburg zijn er trouwens ook waarnemingen van (mogelijk) wilde kat, enkele jaren geleden bij Weert en onlangs bij Roermond.

Cameravalonderzoek in Zuid-Limburg 2018

Over de aanwezigheid van de wilde kat in de zuidoosthoek van Zuid-Limburg bestaat geen twijfel. De vraag is hoever de olievlek is uitgebreid. Bij het cameravalonderzoek van 2018 is het focusgebied verplaatst in noordelijke en westelijke richting, naar de hellingbossen van het Gerendal en Geuldal tot aan Meerssen, en richting Savelsbos. Uitbreiding van het onderzoek richting Brunssumerheide en

Schinveldse Bossen is in 2018 niet voorzien, maar zal ook zeker interessant zijn de komende jaren.

Hettie Meertens is ecooloog en als projectleider Geuldal/Drielandenpark werkzaam bij ARK Natuurontwikkeling. Laura Kuipers is ecooloog, werkzaam vanuit haar bedrijf Thuis in Natuur.

Oproep

Wie een wilde kat levend of dood denkt te zien, doet er goed aan om foto's te maken, zodanig dat de vachtkenmerken (bovenkant staart, rug en onderkant achtervoet) goed zichtbaar zijn (figuur 3).

Schakel bij het zien van een dode wilde kat zo snel mogelijk een deskundige in, zodat deze DNA kan verzamelen.